

Vragen gesteld door de leden der Kamer, met de daarop door de regering gegeven antwoorden

2600

Vragen van de leden **Ouwehand, Wassenberg** en **Van Esch** (allen PvdD) aan de Ministers van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en van Justitie en Veiligheid over *een alomvattend aanvalsplan om het risico op toekomstige overspringende zoönotische infectieziekten drastisch te verkleinen* (ingezonden 14 april 2020).

Mededeling van Minister **Schouten** (Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit) (ontvangen 24 april 2020).

Vraag 1

Kunt u bevestigen dat circa 75 procent van alle in het afgelopen decennium opkomende infectieziekten in mensen zoönotisch zijn, dat wil zeggen dat ze worden overgedragen van dieren op mensen?¹

Vraag 2

Erkent u dat elk van de volgende recente grote infectieziekte-uitbraken een zoönose was: SARS, MERS, Q-koorts, de Mexicaanse griep, ebola, corona en zika?

Vraag 3

Kunt u bevestigen dat de bovenstaande uitbraken in totaal wereldwijd tot zeker 260.000 vroegtijdige sterfgevallen hebben geleid?

Vraag 4

Tot hoeveel economische schade hebben bovenstaande uitbraken naar schatting geleid?

Vraag 5

Erkent u dat wetenschappers, waaronder de meest vooraanstaande virologen, en de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) al jaren waarschuwen dat epidemische uitbraken van zoönotische infectieziekten de afgelopen jaren zijn

¹ WUR, datum onbekend, *Zoönosen*: <https://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Onderzoeksinstituten/Biovetinary-Research/Uitgelicht-1/Zoonosen-1.htm>

toegenomen, en dat het wachten was op de volgende ontwrichtende pandemie?^{2 3 4 5 6}

Vraag 6

Kunt u bevestigen dat de milieuorganisatie van de Verenigde Naties (UNEP) waarschuwt dat het risico op het overspringen van ziektes van dieren op mensen vergroot wordt door de grootschalige en intensieve veehouderij?⁷

Vraag 7

Kunt u bevestigen dat het UNEP waarschuwt dat het risico op het overspringen van ziektes van dieren op mensen vergroot wordt door ontbossing en menselijke activiteiten in ecosystemen, vanwege het daarmee vergrote contact tussen mensen en in het wild levende dieren?

Vraag 8

Kunt u bevestigen dat het UNEP waarschuwt dat de illegale handel in wilde dieren het risico op de uitbraak van zoönosen vergroot?

Vraag 9

Kunt u bevestigen dat het UNEP waarschuwt dat het risico op zoönotische uitbraken vergroot wordt door het gebruik van antibiotica in de veehouderij, waardoor resistente bacteriën gemakkelijker kunnen ontstaan?

Vraag 10

Kunt u bevestigen dat het UNEP waarschuwt dat het risico op nieuwe zoönotische ziekte-uitbraken vergroot wordt door de klimaatverandering?

Vraag 11

Erkent u dat zowel hoog- als laagpathogene vogelgriepvirussen van dieren op mensen overgedragen kunnen worden?

Vraag 12

Kunt u bevestigen dat de mortaliteit van het vogelgriepvirus H5N1 onder mensen 60% is?⁸

Vraag 13

Erkent u dat wetenschappers van het Erasmus MC hebben aangetoond dat het vogelgriepvirus H5N1 met vijf mutaties zó veranderd kan zijn dat het gemakkelijk overdraagbaar is van mens op mens? Hoeveel mutaties zijn daarvoor nodig bij andere hoog-pathogene vogelgriepvirussen?

Vraag 14

Kunt u bevestigen dat griepvirussen, dus ook het vogelgriepvirus, van zichzelf een relatief hoge mutatiesnelheid hebben?

---

² The Guardian, 25 maart 2020, *Coronavirus: «Nature is sending us a message», says UN environment chief*. <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/25/coronavirus-nature-is-sending-us-a-message-says-un-environment-chief>

³ AD, 5 april 2020, *Viroloog: «Nederland is vol met gastheren die een virus over kunnen dragen»*: <https://www.ad.nl/binnenland/viroloog-nederland-is-vol-met-gastheren-die-een-virus-over-kunnen-dragen-br~afbc59f5/>

⁴ VPRO Tegenlicht, 3 april 2020, *Dit is een waarschuwing van de natuur, zegt deze VN-milieuchef*: <https://www.vpro.nl/programmas/tegenlicht/lees/artikelen/2020/opinie-waarschuwing-natuur.html>

⁵ AD, 30 november 2018, *Wereldwijde ziekte-uitbraak? «We maken het virussen veel te makkelijk»*: <https://www.ad.nl/wetenschap/wereldwijde-ziekte-uitbraak-we-maken-het-virussen-veel-te-makkelijk~afa98c26c/>

⁶ KNAW, datum onbekend, *Ron Fouchier*: <https://www.knaw.nl/nl/leden/leden/15088>

⁷ UNEP Frontiers, 2016, *Emerging issues of environmental concern*, pagina 18: <http://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/7664>

⁸ WHO, datum onbekend, *FAQs: H5N1 influenza*: https://www.who.int/influenza/human_animal_interface/avian_influenza/h5n1_research/faqs/en/

Vraag 15

Kunt u bevestigen dat de uitbraak van de Mexicaanse griep in 2009 veroorzaakt werd door mutaties in de varkensgriep in Noord-Amerika, en het heen en weer springen van het virus tussen mens en dier waardoor het virus zó veranderde dat het resistent was voor menselijke antistoffen, waardoor vele mensen ziek werden en overleden? Zo nee, waardoor werd de uitbraak dan veroorzaakt?

Vraag 16

Erkent u dat varkens besmet kunnen worden door varkensgriepvirussen, vogelgriepvirussen en humane virussen en dat deze besmettingen tegelijk in één dier kunnen plaatsvinden?

Vraag 17

Erkent u dat virussen daarom in varkens gemakkelijk kunnen muteren en evolueren, waardoor varkens als «mixing vessels» (mengvaten) voor virussen kunnen worden beschouwd?

Vraag 18

Kunt u bevestigen dat er tussen 2014 en 2018 20 uitbraken waren van hoog-pathogene vogelgriep bij Nederlandse pluimveehouderijen? Hoeveel uitbraken waren er in 2019?

Vraag 19

Kunt u bevestigen dat in 2019 in het reguliere vogelgriep monitoringsprogramma 20 Nederlandse pluimveehouderijen positief getest zijn op laag-pathogene vogelgriep?

Vraag 20

Kunt u bevestigen dat hoog-pathogene vogelgriep in de eerste maanden van 2020 is opgedoken in Polen, Slowakije, Hongarije, Roemenië, Tsjechië, Bulgarije en Duitsland, waarbij in het geval van Duitsland vogelgriep is vastgesteld op 45 kilometer van de Nederlandse grens?

Vraag 21

Erkent u dat door het gericht fokken van dieren in de veehouderij op bepaalde commercieel gewenste eigenschappen (zoals snelle groei) de genetische diversiteit van de dieren in de afgelopen decennia sterk is afgenomen?

Vraag 22

Erkent u dat door het fokken van dieren in de veehouderij op bepaalde eigenschappen (zoals snelle groei) het afweersysteem tegen ziektes gemiddeld gezien slechter is geworden in de afgelopen decennia?⁹

Vraag 23

Ziet u de erfelijke versmalling en het verminderde afweersysteem als serieuze risico's voor het ontstaan van nieuwe zoönotische mutaties en de verspreiding daarvan?

Vraag 24

Kunt u bevestigen dat Nederland het meest veedichte land ter wereld is, met het hoogste aantal kippen en varkens per vierkante kilometer in vergelijking met andere landen?^{10 11 12} Zo nee, waarom niet?

⁹ Nyu Press, juni 2016, *Big Farms Make Big Flu*: <https://nyupress.org/9781583675892/big-farms-make-big-flu/>

¹⁰ Nieuwscheckers, 29 mei 2019, *Heeft Nederland de hoogste veedichtheid ter wereld? Dat hangt af van de berekening*: <https://nieuwscheckers.nl/nieuwscheckers/heeft-nederland-de-hoogste-veedichtheid-ter-wereld-dat-hangt-af-van-de-berekening/>

¹¹ FAO, datum onbekend, *Livestock systems – Pigs*: <http://www.fao.org/livestock-systems/global-distributions/pigs/en/>

¹² FAO, datum onbekend, *Livestock systems – Chickens*: <http://www.fao.org/livestock-systems/global-distributions/chickens/en/>

Vraag 25

Kunt u bevestigen dat onderzoekers virussen hebben gevonden bij schubdieren die lijken op Covid-19 en dat er sterke aanwijzingen zijn dat het schubdier als tussenschakel heeft gediend bij de overdracht van Covid-19 op de mens?¹³

Vraag 26

Kunt u bevestigen dat juist het schubdier een van de meest verhandelde wilde zoogdieren is?¹⁴

Vraag 27

Erkent u dat Nederland een belangrijke rol kan spelen in het voorkomen van de uitbraak van toekomstige infectieziekten door de legale en illegale handel in wilde dieren, zowel op internationaal als nationaal vlak, te bestrijden?

Vraag 28

Bent u bereid zich hiervoor met spoed in te zetten in internationaal (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES) en WHO) en EU-verband?

Vraag 29

Waarom is het nog altijd toegestaan om wilde en exotische dieren te verhandelen op beurzen en markten in Nederland, terwijl wetenschappers waarschuwen dat «markten met levende dieren een broeihaard van ziektes» zijn? Bent u bereid deze markten in het kader van de preventie van de verspreiding van zoönosen per direct te verbieden? Zo nee, waarom niet?^{15 16}

Vraag 30

Kunt u bevestigen dat Rotterdam en Schiphol belangrijke doorvoerhavens zijn voor de handel in wilde dieren, en dat Nederland daarmee een mogelijke schakel is in de verspreiding van zoönosen? Zo nee, bent u bereid daar nader onderzoek naar te doen verrichten?¹⁷

Vraag 31

Kunt u bevestigen dat Interpol al geruime tijd aandacht vraagt voor het gebrek aan capaciteit voor het opsporen van de handel in wilde dieren?¹⁸

Vraag 32

Erkent u dat door het gebrek aan opsporingscapaciteit dat wat er van de handel in wilde dieren die op dit moment wél onderschept wordt, slechts het topje van de ijsberg vormt?

Vraag 33

Deelt u derhalve de mening dat zowel Nederland als Europa meer prioriteit moet geven aan het bestrijden van de handel in wilde dieren en dat er in Nederland meer kennis en capaciteit op het gebied van toezicht en handhaving moet komen? Bent u bereid hier snel werk van te maken? Zo ja, hoe en op welke termijn? Zo nee, waarom niet?

¹³ NRC, 26 maart 2020, *Nieuw bewijs: schubdier tussenschakel bij overdracht coronavirus*: <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/03/26/nieuw-bewijs-schubdier-tussenschakel-bij-overdracht-coronavirus-a3994998>

¹⁴ Trouw, 11 februari 2020, *Het Afrikaanse schubdier is in gevaar door schubbensmokkel*: <https://www.trouw.nl/buitenland/het-afrikaanse-schubdier-is-in-gevaar-door-schubbensmokkel-b61ecd91/>

¹⁵ AAP, 12 augustus 2019, *Nieuw onderzoek van Stichting AAP naar florerende handel in exotische huisdieren in Nederland*: <https://www.aap.nl/nl/news/nieuw-onderzoek-van-stichting-aap-naar-florerende-handel-exotische-huisdieren-nederland>

¹⁶ MO* Mondiaal nieuws, 28 maart 2020, *Corona is alleszins niet de schuld van de vleermuis*: <https://www.mo.be/interview/corona-alleszins-niet-de-schuld-van-de-vleermuis>

¹⁷ Nieuwsuur, 6 februari 2016, *Europa speelt grote rol in illegale dierenhandel*: <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2085286-europa-speelt-grote-rol-in-illegale-dierenhandel.html>

¹⁸ Nieuwsuur, 6 februari 2016, *Europa speelt grote rol in illegale dierenhandel*: <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2085286-europa-speelt-grote-rol-in-illegale-dierenhandel.html>

Vraag 34

Erkent u dat CITES-vergunningen waarmee gecontroleerd wordt of de dieren gefokt of uit het wild gevangen zijn, in de praktijk zeer eenvoudig te vervalsen zijn?¹⁹

Vraag 35

Deelt u de mening dat ook de handel in gefokte dieren verboden moet worden om de bestrijding van de handel effectiever en efficiënter te maken? Zo nee, waarom niet?

Vraag 36

Erkent u dat er ook via internet en het dark web veelvuldig legaal en illegaal wilde dieren worden verhandeld? Zo nee, bent u bereid daar nader onderzoek naar in te stellen?²⁰

Vraag 37

Hoe is het mogelijk dat in Nederland veel wilde, exotische dieren nog altijd als huisdier gehouden mogen worden?

Vraag 38

Erkent u dat een positieflijst voor zoogdieren, reptielen en vogels veel zou bijdragen aan het bestrijden van het houden van wilde dieren in Nederland? Wanneer kunnen we dergelijke positieflijsten verwachten?

Vraag 39

Kunt u bevestigen dat de mens tegenwoordig wereldwijd ook meer contact met wilde dieren heeft dan vroeger, vanwege de toenemende ontwikkeling van economische activiteiten zoals landbouw, houtkap, mijnbouw, en aanleg van infrastructuur, dorpen en steden in natuurgebieden? Zo nee, waarom niet?

Vraag 40

Onderschrijft u het wetenschappelijke feit dat voor virussen die aanvankelijk alleen in het (wilde) dierenrijk circuleren, er geen groepsimmunititeit voor mensen is opgebouwd en dat daarom juist dit soort virussen zeer gevaarlijk voor mensen zijn wanneer deze virussen van dieren op mensen overspringen?²¹

Vraag 41

Erkent u dat door de verkleining van het leefgebied van wilde dieren en door de opmars van agro-industriële monoculturen in die gebieden het grensvlak waarop mensen en (wilde) dieren elkaar treffen de laatste decennia veel groter is geworden?

Vraag 42

Erkent u dat door ontbossing, het verlies aan biodiversiteit en de toename van de agro-industriële monoculturen dierlijke virussen veel makkelijker dan voorheen kunnen rondwaren op het grensvlak waar (wilde) dieren en mensen elkaar treffen en daardoor ook makkelijker kunnen overslaan op mensen?²²

¹⁹ Nieuwsuur, 6 februari 2016, *Europa speelt grote rol in illegale dierenhandel*: <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2085286-europa-speelt-grote-rol-in-illegale-dierenhandel.html>

²⁰ NRC, 12 augustus 2019, *Tientallen exotische zoogdieren te koop op Facebook en Marktplaats*: <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/08/12/tientallen-exotische-zoogdieren-te-vinden-op-facebook-en-marktplaats-a3969800>

²¹ AD, 30 november 2018, *Wereldwijde ziekte-uitbraak? «We maken het virussen veel te makkelijk»*: <https://www.ad.nl/wetenschap/wereldwijde-ziekte-uitbraak-we-maken-het-virussen-veel-te-makkelijk~afa98c26c>

²² The Guardian, 18 maart 2020, *«Tip of the iceberg»: is our destruction of nature responsible for Covid-19?*: <https://www.theguardian.com/environment/2020/mar/18/tip-of-the-iceberg-is-our-destruction-of-nature-responsible-for-covid-19-aoe>

Vraag 43

Kunt u derhalve de stelling onderschrijven die tal van virologen huldigen, dat het juist menselijke activiteit is die het risico op het overslaan van virussen van dieren op mensen veel groter heeft gemaakt?²³

Vraag 44

Erkent u net als het UNEP dat veranderend landgebruik (bijvoorbeeld ontbossing) en wereldwijde intensivering van de landbouw tegenwoordig de twee belangrijkste drijvende krachten zijn achter het ontstaan en de verspreiding van zoönotische ziektes?²⁴ Zo nee, waarom niet?

Vraag 45

Kunt u bevestigen dat Nederland de grootste importeur is van veevoer (soja) en palmolie van de Europese Unie?^{25 26}

Vraag 46

Erkent u dat de productie van palmolie en veevoer (soja) leidt tot ontbossing en het ontstaan van monoculturen in landen elders?

Vraag 47

Kunt u bevestigen dat Nederland het land is met de hoogste veedichtheid ter wereld en dat het voer voor de dieren die in Nederland gefokt, gehouden en gedood worden voor een deel geïmporteerd wordt uit gebieden waar verregaande ontbossing plaatsvindt of heeft plaatsgevonden?²⁷

Vraag 48

Erkent u dat Nederland als een van de grootste veroorzakers van wereldwijde ontbossing een extra grote verantwoordelijkheid heeft om te stoppen met het veroorzaken van ontbossing en de verdere toename van agro-industriële monoculturen een halt toe te roepen, zowel in eigen land als in het buitenland, om het risico op het ontstaan op zoönotische ziektes te verkleinen? Zo nee, waarom niet?

Vraag 49

Vindt u het verantwoord om bestaande risico's op een nieuwe uitbraak van een besmettelijke mens-op-mens-infectieziekte te laten voortbestaan in afwachting van een mogelijke nieuwe pandemische uitbraak?

Vraag 50

Bent u bereid om gezamenlijk tot een alomvattend aanvalsplan te komen om het gevaar van overspringende zoönosen tussen landbouwdieren en wilde dieren, en mogelijke mens-op-mens besmettingen drastisch te verminderen?

Vraag 51

Bent u bereid deze vragen een voor een en op korte termijn te beantwoorden gelet op het actuele en grote maatschappelijke belang om dit soort pandemieën in de toekomst te voorkomen?

²³ Een Vandaag AVROTROS, 7 april 2020, *Het coronavirus dwingt ons tot gedragsverandering: «Als we niet omdenken zal dit niet de laatste pandemie zijn»*: https://eenvandaag.avrotros.nl/amp/item/het-coronavirus-dwingt-ons-tot-gedragsverandering-als-we-niet-omdenken-zal-dit-niet-de-laatste-pan/?__twitter_impression=true

²⁴ UNEP Frontiers, 2016, *Emerging issues of environmental concern*, pagina 22: <http://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/7664>

²⁵ OEC, datum onbekend, *Which countries import Soybeans? (2017)*: https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/import/show/all/1201/2017/

²⁶ World's Top Exports, 3 oktober 2019, *Palm Oil Imports by Country*: <http://www.worldstopexports.com/palm-oil-imports-by-country/>

²⁷ Nieuwscheckers, 29 mei 2019, *Heeft Nederland de hoogste veedichtheid ter wereld? Dat hangt af van de berekening*: <https://nieuwscheckers.nl/nieuwscheckers/heeft-nederland-de-hoogste-veedichtheid-ter-wereld-dat-hangt-af-van-de-berekening/>

Mededeling

De vragen van de leden Ouwehand, Wassenberg en Van Esch (allen PvdD) over een alomvattend aanvalsplan om het risico op toekomstige overspringende zoönotische infectieziekten drastisch te verkleinen (2020Z06642), kunnen niet binnen de gebruikelijke termijn worden beantwoord.

De reden van het uitstel is dat interdepartementale afstemming nodig is. Ik zal uw Kamer zo spoedig mogelijk de antwoorden op de vragen doen toekomen.